

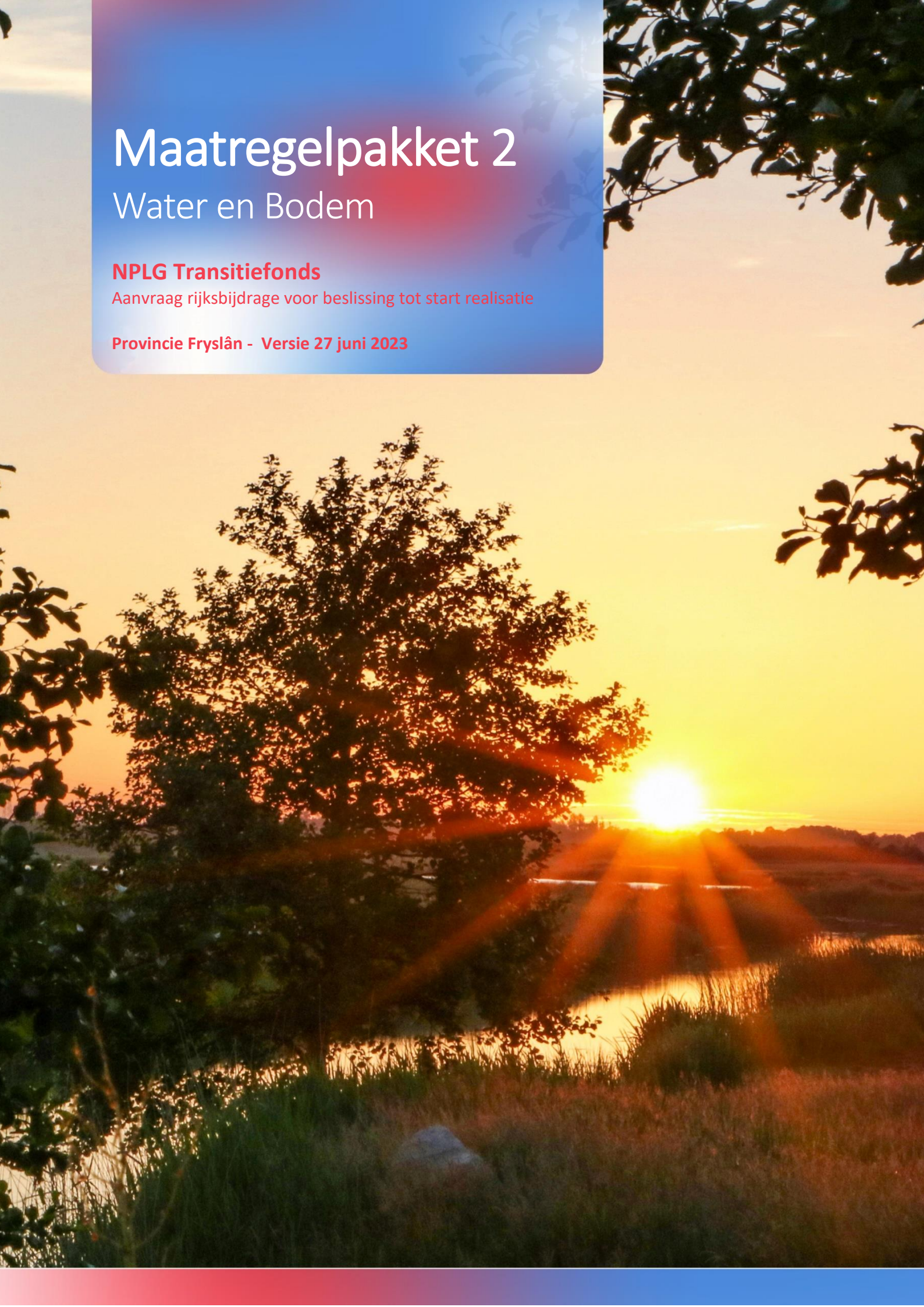
Maatregelpakket 2

Water en Bodem

NPLG Transitiefonds

Aanvraag rijksbijdrage voor beslissing tot start realisatie

Provincie Fryslân - Versie 27 juni 2023

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
Inleiding.....	3
Versnelling bodem en water	5
Algemeen	5
Opgaven/probleemanalyse en te bereiken doelen	7
Oplossingsrichtingen, doelbereik en (sociaaleconomische) effecten.....	8
Besluitvorming en daarbij betrokken partijen.....	11
Financiën en risico's.....	12
Aanpak met planning en mijlpalen	13
Bijlage I. Plan van aanpak (werkpakket 1 t/m 5)	14
1. Inleiding.....	14
2. Doelen	15
3. Aanpak op hoofdlijnen.....	16
“Polderprojecten”	17
Generieke aanpak	18
Beheer (ANLb).....	18
4. Werkpakketten	19

Inleiding

Dit maatregelpakket Water en Bodem zet in op de reductie van nutriëntenbelasting van grond- en oppervlaktewater, een reductie van gewasbeschermingsmiddelen en overige biociden van het grond- en oppervlaktewater, een betere bodemvitaliteit, het vasthouden van water en water conserveren (voornamelijk op zand en klei) en het natuurvriendelijk inrichten en beheren van oppervlaktewater. Al deze doelen dragen bij aan het behalen van de ambities zoals die zijn geformuleerd in het gebiedsprogramma FPLG. Deze maatregelen zijn gekwantificeerd in zeven werkpakketten:

1. Opstellen gebiedsplannen (“polderprojecten”)
2. Maatregelen gebiedsplannen (“polderprojecten”)
3. Waterpilots & projecten
4. Generieke aanpak
5. Beheer
6. Kennisontwikkeling, afstemming en integratie
7. Aanpak eutrofe baggerproblematiek en microverontreinigingen afvalwaterketen.

Het eerste werkpakket, het opstellen van gebiedsplannen (“polderprojecten”) betreft het opstellen van gebiedsplannen, de “polderprojecten” voor 6-7 gebieden binnen Friesland. In dit plan worden de doelen voor deze gebieden integraal bediend. Deze polderprojecten worden uitgevoerd onder de vlag van het DAW. Het DAW is een initiatief van LTO Nederland en zij voeren daarmee ook de regie op deze projecten. Als provincie werken we hieraan mee (kennis, facilitering en financiering). De planontwikkeling in deze gebieden leidt uiteindelijk tot een set aan maatregelen (het ‘hoe’). Naast de gebiedsplannen onder vlag van het DAW kan de KRW/water ook worden meegenomen in de lopende gebiedsprocessen die vanuit andere opgaven zijn opgestart.

Het tweede werkpakket betreft de uitwerking van de polderprojecten in de vorm van de uitvoering van concrete maatregelen. Ook deze projecten worden uitgevoerd onder vlag van het DAW. De provincie draagt bij in de vorm van kennis, facilitering en financiering (regelingen).

Naast de polderprojecten onder het DAW (onder regie van LTO) kennen we als provincie en Wetterskip ook andere regelingen en projecten waarmee we waterdoelen realiseren (pilots, experimenten, regelingen). In deze projecten werken we samen met diverse (agrarische en andere) partners. Dit betreft het derde maatregelpakket.

De generieke aanpak (heel Fryslân), het vierde werkpakket, kent regelingen waarmee we duurzaam waterbeheer voor de agrarische sector stimuleren. Dat gaat bijvoorbeeld om bijdragen voor apparatuur voor duurzame grondbewerking of mechanische onkruidverwerking.

In de bestaande maatregelenpakketten zijn in het vijfde werkpakket watermaatregelen opgenomen zoals randenbeheer (aanvullend op de wettelijke verplichtingen), ecologisch slootschonen en diverse watermaatregelen. Deze beheerpakketten worden ontwikkeld en geïmplementeerd in samenwerking met de agrarische collectieven.

Het is van belang dat er uitwisseling is tussen de verschillende sporen, zodat gebieden integraal worden bediend, beheer en investeringen op elkaar worden afgestemd, ontwikkelde kennis in projecten kan worden ingezet voor regelingen waarmee de goede investeringen worden gedaan. Het zesde werkpakket, kennisontwikkeling, afstemming en integratie gaat hier over. Onderdeel van deze aanpak is een gedetailleerdere bronnenanalyse per deelgebied met analyse van de meest

effectieve maatregelen en waar nodig aanvullende metingen en monitoring om deze analyses te ondersteunen. Kennisvragen hiervoor zijn bijvoorbeeld de verdeling tussen erf- en perceelemissies en de verspreidingsroutes van percelen naar grond- en oppervlaktewater, de effecten van maatregelen op het functioneren van het watersysteem (zie ook de kennis- en innovatieagenda) Hierbij wordt teruggekoppeld aan de kennis- en innovatie-agenda. Ook zijn er kennisontwikkelingsprojecten, welke deels onder de vlag van het DAW worden uitgevoerd. Denk bijvoorbeeld aan projecten als BodemAPK, vruchtbare kringloop Noord-Nederland of perceelemissie in de hand (dit betreffen lopende / recent uitgevoerde projecten onder DAW).

De twee resterende maatregelensporen die nog nodig zijn voor KRW-doelbereik in de provincie Fryslân zijn de aanpak van (micro)verontreinigingen uit een aantal RWZI's, en de aanpak van eutrofe bagger. Provincie en Wetterskip zijn hier al mee aan de slag, echter ontbrak nog financiële dekking voor een aantal projecten. Deze voeren we uit in het 7e werkpakket.

Al deze werkpakketten zijn in samenhang ontwikkeld en dragen gezamenlijk bij aan aan het realiseren van de waterdoelstellingen van het FPLG (KRW/waterkwaliteit en klimaatadaptatie) maar ook aan de opgaven voor natuur, landbouw en brede welvaart. Zo is een goede waterkwaliteit en een goede hydrologische systeemwerking noodzakelijk om een goede natuurkwaliteit te bereiken, draagt een goede waterkwaliteit bij aan de zwemwaterkwaliteit en recreatiemogelijkheden (Brede Welvaart) en dragen de watermaatregelen bij aan het voorkomen van droogteschade en verziltingsschade aan landbouwgewassen.

Alle maatregelen betreffende water in het veengebied zijn meegenomen in het maatregelpakket Veenweide, daarom zijn ze in dit pakket buiten beschouwing gelaten.

Alle maatregelen betreffende agrarisch natuurbeheer water zijn meegenomen in het maatregelpakket Natuur, thema boerenlandnatuur, daarom zijn deze ook buiten beschouwing gelaten in dit pakket.

De maatregelen voor verdrogingsbestrijding voor natura 2000 zijn onderdeel van het maatregelpakket natuur, thema kennisontwikkeling, daarom zijn deze ook buiten beschouwing gelaten in dit pakket.

De maatregelen die zijn opnemen ten behoeve van het herstel van het hydrologische systeem dragen wél bij aan de verdrogingsbestrijding zowel binnen als buiten Natura 2000 gebieden en NNN maar worden vanuit een andere aanpak benadert, namelijk een systeemniveau. Deze zijn wél onderdeel van dit maatregelpakket.

In de bijlagen van dit maatregelpakket is het doelbereik per thema voor zover mogelijk kwantitatief uitgewerkt in tabellen.

Versnelling bodem en water

Algemeen

Naam	Versnelling bodem en water
Hoofdaanvrager	<i>Provincie Fryslân</i>
Deelnemende partijen	We zien de uitvoering van maatregelen voor ons in samenwerking met Wetterskip Fryslân, LTO-Noord en de Friese agrarische collectieven. Dat doen we onder andere op basis van onze samenwerkingsovereenkomst, die per 1 januari 2024 in gaat. Deze samenwerkingsovereenkomst wordt momenteel opgesteld. In de 2 ^e helft van 2023 wordt deze bestuurlijk behandeld.
Gebied /locaties	<p>In de aanpak willen we onderscheid maken tussen een gebiedsbrede aanpak (voor heel Fryslân) en een gebiedsgerichte aanpak voor 6-7 specifieke gebieden (de “polderprojecten”). Er is een conceptkaart beschikbaar, maar omdat nog niet in alle gebieden met bestaande gebiedsprocessen al uitvoerig is afgestemd delen we deze op dit moment nog niet.</p> <p>In deze 6-7 gebieden stellen we een uitvoeringsplan op voor integraal doelbereik. De belangrijkste doelen uit het FPLG die hiermee worden bediend betreffen de (hydrologische) aanpak van verdroging (KRW-opgave natura2000-gebieden) en de opgave op gewasbeschermingsmiddelen en nutriënten. De doelen voor groenblauwe dooradering en overkoepelende KRW-doelen worden met deze aanpak ook bediend. Daarnaast dragen de maatregelen bij aan de bestrijding van verzilting, waterberging/klimaatadaptatie, bodemvitaliteit en de versterking van de biodiversiteit.</p> <p>Na het opstellen van de gebiedsaanpak willen we vervolgens de concrete maatregelen ten uitvoering brengen (zie daarvoor de uitwerking in een van de navolgende velden), zowel in de vorm van investeringen in duurzame landbouw en waterkwaliteit als in de vorm van beheer (en de wisselwerking tussen deze twee componenten).</p> <p>Het behalen van doelen is niet alleen in deze polderprojecten nodig, maar in heel Fryslân. Op dit detailniveau in heel Fryslân aan de gang is echter niet haalbaar. Daarom voorzien we ook een aanpak die ziet op Friesland-brede maatregelen, waarbij lessen worden benut vanuit de polderprojecten. Daarnaast worden gebiedsprocessen opgestart vanuit het FPLG zelf (de hoofdaanpak) en zijn er lopende gebiedsprocessen waar met deze aanpak op kan worden aangesloten. Tenslotte zetten we in op kennisontwikkeling en monitoring van effecten.</p>
Samenvatting	In de bijlage is een uitgebreider plan van aanpak opgenomen. We zetten in op: Reductie nutriëntenbelasting grond- en oppervlaktewater

	<p>Reductie gewasbeschermingsmiddelen en overige biociden grond- en oppervlaktewater Bodemvitaliteit Water vasthouden en water conserveren (zand en klei) Natuurvriendelijk inrichten en beheren.</p> <p>Daarbij voorzien we een aanpak in 7 werkpakketten: Opstellen gebiedsplannen (“polderprojecten”) Maatregelen gebiedsplannen (“polderprojecten”) Waterpilots & projecten Generieke aanpak Beheer Kennisontwikkeling, afstemming en integratie Aanpak eutrofe baggerproblematiek en microverontreinigingen afvalwaterketen.</p> <p>Een uitgebreider overzicht van deze werkpakketten, welke doelen hiermee worden bediend, welke inzet vanuit de regio zelf al wordt geleverd en welke versterking wenselijk is vanuit het FPLG is opgenomen in bijlage II.</p>																																																																																																																																																																																																																		
<p>Kosten en dekking</p>	<p>Eigen (al eerder vastgelegde) investeringen en investeringen vanuit derde bronnen t.b.v. klimaatadaptatie en KRW: Provincie Fryslân, cofinanciering GLB-NSP: 5,7 mln. Provincie Fryslân, uitvoeringskosten: 3 mln. GLB-NSP: 11,3 mln. Deltaprogramma zoetwater: ca 0,4 mln eigen bijdrage maatregelen zoet water vasthouden. Overige financiering PF en WF voor inrichtingsmaatregelen oppervlaktewater ca. 30 mln. Overige financiering derden t.b.v. KRW: 1,45 mln.</p> <p>Gevraagde bijdrage transitiefonds voor versnellingspakket: 41 mln. Bij dit maatregelpakket is een extern excel document bijgevoegd, hieronder is een afbeelding hieruit opgenomen.</p> <table border="1" data-bbox="582 1406 1385 1888"> <thead> <tr> <th>Maatregelen KFW-water in het kader van het FPLG</th> <th>eenheid</th> <th>aantal</th> <th>jaren</th> <th>normbedrag</th> <th>totaal</th> <th>kosten gemiddeld per jaar</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="7">Werkpakket 1: opstellen gebiedsplannen</td> </tr> <tr> <td>Opstellen gebiedsplannen*</td> <td>stukks</td> <td>9</td> <td>1</td> <td>50.000</td> <td>450.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal werkpakket 1</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>450.000</td> <td>450.000</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Werkpakket 2: implementatie maatregelen gebiedsplannen</td> </tr> <tr> <td>Implementatie maatregelen gebiedsplannen*</td> <td>stukks</td> <td>9</td> <td>3</td> <td>400.000</td> <td>3.200.000</td> <td>1.200.000</td> </tr> <tr> <td>Totaal werkpakket 2</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>3.200.000</td> <td>1.200.000</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Werkpakket 3: waterpilots en projecten</td> </tr> <tr> <td>3.a. pilots en experimenten (water vasthouden)</td> <td>deelnemende agrarier*</td> <td>30</td> <td>4</td> <td>30.000</td> <td>2.700.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3.b. pilot en experimenten (water conserveren)</td> <td>projecten</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>500.000</td> <td>2.000.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal werkpakket 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>4.700.000</td> <td>1.175.000</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Werkpakket 4: generieke aanpak</td> </tr> <tr> <td>Generieke aanpak: openstellingen duurzame landbouw - water/KFW</td> <td>vervachte aanvragen*</td> <td>280</td> <td>4</td> <td>20.000</td> <td>5.800.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Generieke aanpak: openstelling kleinschalige investeringen landbouw -water/KFW</td> <td>vervachte aanvragen**</td> <td>280</td> <td>4</td> <td>3.000</td> <td>700.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Generieke aanpak: uitvoeringskosten publiekewater</td> <td>stukks</td> <td>1</td> <td>4</td> <td>750.000</td> <td>750.000</td> <td>187.500</td> </tr> <tr> <td>Totaal werkpakket 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>7.250.000</td> <td>187.500</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Werkpakket 5: beheer en inrichting</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Alleen kosten bestaande maatregelen. Kosten beheer zijn opgenomen in maatregelpakket natuur.</td> </tr> <tr> <td>Totaal werkpakket 5</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>-</td> <td>-</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Werkpakket 6: kennisontwikkeling, afstemming en integratie</td> </tr> <tr> <td>6.1. Kennisontwikkeling, afstemming en integratie</td> <td>proceskosten, stukks</td> <td>1</td> <td>4</td> <td>4.000.000</td> <td>4.000.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6.2. Kosten aanvullend onderzoek</td> <td>proceskosten onderzoek</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>300.000</td> <td>450.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6.3. Kosten stimulering kennisontwikkelingsprojecten</td> <td>trajecten/risicovervalsprojecten</td> <td>5</td> <td>4</td> <td>500.000</td> <td>2.500.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6.4. Mentoringkosten</td> <td>projecten</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>500.000</td> <td>2.000.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal maatregel 6</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>9.000.000</td> <td>3.000.000</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Werkpakket 7: Aanpak eutrofe bagger en microverontreinigingen</td> </tr> <tr> <td>7.1. aanpak van FVZ's microverontreinigingen en nutriënten (verderoandaan dan de verzoening)</td> <td>totaal*</td> <td>1</td> <td>3</td> <td>7.600.000</td> <td>7.600.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>7.2. verwijderen eutrofe bagger en baggeroplossingen</td> <td>totaal*</td> <td>1</td> <td>3</td> <td>4.400.000</td> <td>4.400.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal maatregel 7</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>12.000.000</td> <td>4.000.000</td> </tr> <tr> <td>Totaal KFW-water</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>41.000.000</td> <td>10.250.000</td> </tr> </tbody> </table>	Maatregelen KFW-water in het kader van het FPLG	eenheid	aantal	jaren	normbedrag	totaal	kosten gemiddeld per jaar	Werkpakket 1: opstellen gebiedsplannen							Opstellen gebiedsplannen*	stukks	9	1	50.000	450.000		Totaal werkpakket 1					450.000	450.000	Werkpakket 2: implementatie maatregelen gebiedsplannen							Implementatie maatregelen gebiedsplannen*	stukks	9	3	400.000	3.200.000	1.200.000	Totaal werkpakket 2					3.200.000	1.200.000	Werkpakket 3: waterpilots en projecten							3.a. pilots en experimenten (water vasthouden)	deelnemende agrarier*	30	4	30.000	2.700.000		3.b. pilot en experimenten (water conserveren)	projecten	4	4	500.000	2.000.000		Totaal werkpakket 3					4.700.000	1.175.000	Werkpakket 4: generieke aanpak							Generieke aanpak: openstellingen duurzame landbouw - water/KFW	vervachte aanvragen*	280	4	20.000	5.800.000		Generieke aanpak: openstelling kleinschalige investeringen landbouw -water/KFW	vervachte aanvragen**	280	4	3.000	700.000		Generieke aanpak: uitvoeringskosten publiekewater	stukks	1	4	750.000	750.000	187.500	Totaal werkpakket 4					7.250.000	187.500	Werkpakket 5: beheer en inrichting							Alleen kosten bestaande maatregelen. Kosten beheer zijn opgenomen in maatregelpakket natuur.							Totaal werkpakket 5					-	-	Werkpakket 6: kennisontwikkeling, afstemming en integratie							6.1. Kennisontwikkeling, afstemming en integratie	proceskosten, stukks	1	4	4.000.000	4.000.000		6.2. Kosten aanvullend onderzoek	proceskosten onderzoek	4	4	300.000	450.000		6.3. Kosten stimulering kennisontwikkelingsprojecten	trajecten/risicovervalsprojecten	5	4	500.000	2.500.000		6.4. Mentoringkosten	projecten	4	4	500.000	2.000.000		Totaal maatregel 6					9.000.000	3.000.000	Werkpakket 7: Aanpak eutrofe bagger en microverontreinigingen							7.1. aanpak van FVZ's microverontreinigingen en nutriënten (verderoandaan dan de verzoening)	totaal*	1	3	7.600.000	7.600.000		7.2. verwijderen eutrofe bagger en baggeroplossingen	totaal*	1	3	4.400.000	4.400.000		Totaal maatregel 7					12.000.000	4.000.000	Totaal KFW-water					41.000.000	10.250.000
Maatregelen KFW-water in het kader van het FPLG	eenheid	aantal	jaren	normbedrag	totaal	kosten gemiddeld per jaar																																																																																																																																																																																																													
Werkpakket 1: opstellen gebiedsplannen																																																																																																																																																																																																																			
Opstellen gebiedsplannen*	stukks	9	1	50.000	450.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal werkpakket 1					450.000	450.000																																																																																																																																																																																																													
Werkpakket 2: implementatie maatregelen gebiedsplannen																																																																																																																																																																																																																			
Implementatie maatregelen gebiedsplannen*	stukks	9	3	400.000	3.200.000	1.200.000																																																																																																																																																																																																													
Totaal werkpakket 2					3.200.000	1.200.000																																																																																																																																																																																																													
Werkpakket 3: waterpilots en projecten																																																																																																																																																																																																																			
3.a. pilots en experimenten (water vasthouden)	deelnemende agrarier*	30	4	30.000	2.700.000																																																																																																																																																																																																														
3.b. pilot en experimenten (water conserveren)	projecten	4	4	500.000	2.000.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal werkpakket 3					4.700.000	1.175.000																																																																																																																																																																																																													
Werkpakket 4: generieke aanpak																																																																																																																																																																																																																			
Generieke aanpak: openstellingen duurzame landbouw - water/KFW	vervachte aanvragen*	280	4	20.000	5.800.000																																																																																																																																																																																																														
Generieke aanpak: openstelling kleinschalige investeringen landbouw -water/KFW	vervachte aanvragen**	280	4	3.000	700.000																																																																																																																																																																																																														
Generieke aanpak: uitvoeringskosten publiekewater	stukks	1	4	750.000	750.000	187.500																																																																																																																																																																																																													
Totaal werkpakket 4					7.250.000	187.500																																																																																																																																																																																																													
Werkpakket 5: beheer en inrichting																																																																																																																																																																																																																			
Alleen kosten bestaande maatregelen. Kosten beheer zijn opgenomen in maatregelpakket natuur.																																																																																																																																																																																																																			
Totaal werkpakket 5					-	-																																																																																																																																																																																																													
Werkpakket 6: kennisontwikkeling, afstemming en integratie																																																																																																																																																																																																																			
6.1. Kennisontwikkeling, afstemming en integratie	proceskosten, stukks	1	4	4.000.000	4.000.000																																																																																																																																																																																																														
6.2. Kosten aanvullend onderzoek	proceskosten onderzoek	4	4	300.000	450.000																																																																																																																																																																																																														
6.3. Kosten stimulering kennisontwikkelingsprojecten	trajecten/risicovervalsprojecten	5	4	500.000	2.500.000																																																																																																																																																																																																														
6.4. Mentoringkosten	projecten	4	4	500.000	2.000.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal maatregel 6					9.000.000	3.000.000																																																																																																																																																																																																													
Werkpakket 7: Aanpak eutrofe bagger en microverontreinigingen																																																																																																																																																																																																																			
7.1. aanpak van FVZ's microverontreinigingen en nutriënten (verderoandaan dan de verzoening)	totaal*	1	3	7.600.000	7.600.000																																																																																																																																																																																																														
7.2. verwijderen eutrofe bagger en baggeroplossingen	totaal*	1	3	4.400.000	4.400.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal maatregel 7					12.000.000	4.000.000																																																																																																																																																																																																													
Totaal KFW-water					41.000.000	10.250.000																																																																																																																																																																																																													
<p>Bijlagen</p>	<p><i>Concept plan van aanpak</i></p>																																																																																																																																																																																																																		

Opgaven/probleemanalyse en te bereiken doelen

<p>Analyse provinciale/gebiedsopgaven NPLG</p>	<p>De waterkwaliteit en biodiversiteit in en langs het water van Fryslân is de afgelopen jaren toegenomen. Toch zijn de KRW-doelen nog niet behaald. De waterkwaliteit van het oppervlaktewater in Fryslân is nog onvoldoende om een gezond ecosysteem mogelijk te maken. We zien de kwaliteit van het water wel verbeteren, maar niet genoeg om de verplichte ecologische doelen in al het water te halen. De chemische kwaliteit van ons grondwater voldoet aan de maatstaven van de KRW. Die maatstaven gelden voor het grondwater in de diepere lagen. In het ondiepe grondwater worden steeds vaker en steeds meer chemische stoffen aangetroffen (vergroening).</p> <p>Voor de kwantitatieve toestand van het grondwater geldt dat voor een deel van de Natura 2000-gebieden deze nog niet als voldoende wordt beoordeeld binnen de KRW-monitoring. De waterkwaliteit van het oppervlaktewater in Fryslân is nog onvoldoende om een gezond ecosysteem mogelijk te maken. We zien de kwaliteit van het water wel verbeteren, maar niet genoeg om de ecologische doelen in het water te halen. De chemische kwaliteit voldoet nog in geen enkel waterlichaam aan de doelstelling.</p> <p>Het Friese water- en bodemsysteem staat onder druk. Verschillende ontwikkelingen, waaronder klimaatverandering, zorgen voor zeespiegelstijging, bodemdaling, verzilting en een toename van extreme weersomstandigheden. Hierdoor neemt de kans op overstromingen, wateroverlast, droogte(schade) en hittestress toe, met potentieel grote sociaaleconomische gevolgen. Daarom is klimaatadaptatie nodig: om ook in de toekomst te kunnen blijven wonen, werken en recreëren in Fryslân, bereiden we ons voor op deze ontwikkelingen.</p>
<p>Doelbereik NPLG</p>	<p><u>Areaal opgave nieuw bos (2030)</u>: Ca. 1-2 ha bomen en struiken langs beken. Door middel agrarisch natuurbeheer-pakketten.</p> <p><u>Hydrologische condities natura2000-gebieden op orde</u>: De maatregelen voor waterconserving/water vasthouden dragen bij aan het tegengaan van de verdroging in de Natura2000-gebieden. Op dit moment is nog niet kwantitatief berekend hoe groot deze bijdrage is.</p> <p><u>10% groenblauwe dooradering in 2050, waarvan de helft in 2030 gerealiseerd is</u>: ca. 1500 ha KRW-randen en ecologisch beheerde sloten (ANLb). Ca. 1000-1500 ha overige ANLb-beheermaatregelen water die bijdragen aan de groenblauwe dooradering. Dit draagt ca. 0,5% bij waarmee 1/20^e deel voor de opgave groenblauwe dooradering is gerealiseerd. Dit percentage is hoger wanneer de in kwaliteit verbeterde sloten meegeteld mogen worden; onduidelijk is of deze meetellen.</p>

	<p><u>Concentratie P- en N in grond- en oppervlaktewater voldoen aan de normen (2027):</u> Maatregelen in combinatie met de al geïmplementeerde recente wettelijke maatregelen zijn naar verwachting voldoende voor doelbereik. Daarbij spelen de volgende aandachtspunten: 1) maatregelen voor reductie van de nutriëntenconcentraties in oppervlaktewater als gevolg van bemesting moeten structureel worden volgehouden voor effecten. 2) Ook is er sprake van na-ijleffecten vanuit historische bemesting. Dat maakt dat effecten in sommige gevallen pas op langere termijn zichtbaar zijn. 3) in een aantal gebieden ligt de achtergrondbelasting hoog.</p> <p><u>Concentratie gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan de wettelijke normen (2027):</u> Voor de KRW-waterlichamen (grond- en oppervlaktewater) en KRW-genormeerde stoffen verwachten we op dit vlak doelbereik. Voor lokale effecten en effecten op de ecologie is dit onzekerder.</p> <p><u>Grondwaterlichamen voldoen aan de norm voor goede kwantitatieve toestand (2027):</u> Doelbereik. In Fryslân voldoen we al aan dit doel. Echter, door verdroging (klimaat) staat dit onder druk. Met de aanpak gaan we deze effecten tegen.</p> <p><u>Beleid, inrichting en beheer aangepast aan het veranderende klimaat. Schade en ontwrichting van weersextremen zoveel mogelijk beperken:</u> Dit doel is niet kwantitatief, daardoor kan het doelbereik ook niet kwantitatief worden uitgedrukt. De maatregelen dragen bij aan het kwalitatieve doel. De maatregelen die zijn opgenomen dragen wel bij aan oplossingen die onder de structurerende keuzes zijn benoemd, zoals het verbeteren van de sponswerking van de bodem, het verhogen van grondwaterstanden in de zandgronden en ruimte voor waterberging.</p> <p><u>Koolstofvastlegging in bodems:</u> Er is nog geen berekening gemaakt van de effecten. Wel is bekend dat de maatregelen bijdragen aan deze opgave.</p>
Eventuele wijzigingen ten opzichte van gebiedsprogramma	Niet van toepassing.
Meekoppelkansen	Bijdrage aan biodiversiteit. Landschapskwaliteit. Vitale bodems voor landbouw en natuur. Tegengaan verzilting. Kwantitatief effecten doelbereik niet berekend. Doelbereik ecologische doelen KRW.

Oplossingsrichtingen, doelbereik en (sociaaleconomische) effecten

<p>Maatregelen en instrumenten</p>	<p>Instrumenten</p> <p>DAW. Bestaande regionale samenwerking KRW-landbouw, initiatief en onder regie LTO i.s.m. kadaster, PF en WF GLB-NSP. We benutten het instrumentarium voor diverse regelingen.</p> <p>ANLb. We benutten het instrumentarium voor diverse regelingen. Uitvoeringsmaatregelen.</p> <p>In de aanpak voorzien we 7 maatregelen/werkpakketten: Opstellen gebiedsplannen (“polderprojecten”) Maatregelen gebiedsplannen (“polderprojecten”) Waterpilots & projecten Generieke aanpak Beheer Kennisontwikkeling, afstemming en integratie Aanpak eutrofe baggerproblematiek en microverontreinigingen afvalwaterketen.</p> <p>Een uitgebreider overzicht van de werkpakketten 1 t/m 6, welke doelen hiermee worden bediend, welke inzet vanuit de regio zelf al wordt geleverd en welke versterking wenselijk is vanuit het FPLG is opgenomen in bijlage II.</p> <p>Maatregelen die onderdeel uitmaken van de werkpakketten betreffen bijvoorbeeld (niet uitputtend): Opstellen plannen Investerings in duurzame apparatuur landbouwpraktijk (o.a. BOOT-lijst). Zoals: Duurzaam bodembeheer. Precisiebemesting. Precisiedosering gewasbescherming. Weerbare teelten. Mechanische onkruidverwijdering. Niet-kerende grondbewerking. Water vasthouden. Infiltratie. Innovatie bodem, perceelemissie, erfemissie. Samenwerkingsverbanden, kennisdeling. Proeven innovatie waterconservering zand en klei. Subsidiëring agrarisch natuurbeheer. O.a. randenbeheer. Ecologisch slootschonen. Natuurvriendelijke oevers. Infiltratie. Ruigtes langs beken. Rietzomen. Waterpeilen.</p> <p>Werkpakket 7 betreft de resterende KRW-maatregelen die nog nodig zijn in Fryslân om de ecologische doelen KRW te behalen. Dit betreft het verwijderen van eutrofe bagger en de aanpassing van een aantal RWZI's voor een verhoogd zuiveringsrendement voor microverontreinigingen.</p>
<p>Doelbereik (in verhouding tot het gebiedsprogramma)</p>	<p>Zie onder doelbereik NPLG (tabel 1).</p>
<p>Onderbouwing</p>	<p>Zowel het toetsingsadvies van de ecologische autoriteit als de sociaaleconomische impactanalyse zijn nog niet beschikbaar en daarmee nog niet verwerkt in deze onderbouwing.</p> <p>Het versnellingspakket bestaat uit bestaande, goed werkende instrumenten waarvoor veel draagvlak is in Fryslân. In alle</p>

	<p>gevallen gaat het om samenwerkingen waarbij wordt gezocht naar meerwaarde voor de natuur, waterkwaliteit en agrarische sector. De sociaaleconomische impact is beperkt, in zoverre dat het om stimuleringsregelingen gaat. Daarnaast vullen we de kennishiaten in waar nodig om tot verdere besluitvorming te komen in de toekomst.</p> <p>Een uitgebreide afweging van alternatieven heeft nog niet plaatsgevonden. Grofweg zijn er twee alternatieven: Minder of niet werken aan een maatregelenpakket op basis van vrijwilligheid. Dat leidt naar verwachting niet tot doelbereik. In plaats van vrijwillige maatregelen, inzetten op meer verplichtingen. Op het vlak van mestwetgeving en gewasbeschermingsmiddelen heeft provincie daartoe in veel gevallen geen bevoegdheden. Daarnaast is hier weinig draagvlak voor en hebben deze maatregelen naar verwachting wel een grote sociaaleconomische impact.</p>
--	--

Besluitvorming en daarbij betrokken partijen

Beschrijving partijen, rollen en verantwoordelijkheden	<p><u>Provincie Fryslân</u>. Regie versnellingspakket en aanpak water voor de landbouwsector. Uitvoering van een deel van de KRW-inrichtingsmaatregelen.</p> <p><u>Wetterskip Fryslân</u>. Regie versnellingspakket en aanpak water voor de landbouwsector. Uitvoering van een deel van de KRW-inrichtingsmaatregelen.</p> <p><u>LTO-Noord</u>. Trekker voor het DAW-spoor (werkpakket 1, 2 en deels 4).</p> <p><u>Kadaster</u>. Betrokken bij DAW.</p> <p><u>Agrarische collectieven</u>. Betrokken bij ANLb (werkpakket 5).</p> <p><u>Overige agrarische organisaties Fryslân</u>. Betrekken bij werkpakket 6.</p> <p><u>Living Lab Fryslân en landbouwadviespool Fryslân</u>. Betrekken bij werkpakket 6.</p>
Afgeronde procedures en besluitvorming	<p>De volgende procedures/besluitvorming vinden plaats in de 2^e helft van 2023:</p> <p>Vernieuwing samenwerkingsovereenkomst met landbouwsector t.b.v. DAW</p> <p>Strategisch plan GLB-NSP provincie Fryslân</p>
Participatie en betrokkenheid democratische vertegenwoordigingen	<p>Afstemming met stakeholders over het maatregelenpakket heeft plaatsgevonden in het kader van de KRW-nota's (gebiedsproces), het regionaal waterprogramma en waterbeheerprogramma en in het kader van het FPLG. In de voorbereiding van openstellingsbesluiten vindt afstemming met stakeholders plaats, bijvoorbeeld in de vorm van enquêtes.</p> <p>Op basis van de samenwerkingsovereenkomst met de landbouwsector vindt 6-wekelijks overleg plaats (ambtelijk) en halfjaarlijks (bestuurlijk).</p> <p>Werkpakket 1, 2, 3 en 6 betreffen maatregelen die veelal door gebieden zelf worden georganiseerd. Bij een deel van de processen wordt een bestuurlijke stuurgroep georganiseerd.</p> <p>Voor de organisatie van de uitvoering van het FPLG wordt gedacht aan een governance waar de belanghebbende partijen een belangrijke rol hebben. Voornemen is om op Fries en regioniveau een vorm van governance te organiseren, waarin ook afstemming over uitvoering van maatregelpakketten plaatsvindt.</p>

Financiën en risico's

Onderbouwing overheidsbijdrage	<p>Voor doelbereik is een aanvullende inspanning nodig. Daarbij zijn verantwoordelijkheden voor de effecten van de landbouw op de ecologische en chemische waterkwaliteit verdeeld over rijk en regio. O.a. mestbeleid en gewasbeschermingsmiddelen. Met dit maatregelenpakket zetten we in op doelbereik. Regio levert daarbij zelf ook een forse investering; verdere investering door alleen de regio is niet mogelijk binnen beschikbare middelen.</p>																																																																																																																																																																																																																		
Kostenraming	<table border="1" data-bbox="555 645 1385 1142"> <thead> <tr> <th>Maatregelen KRW-water in het kader van het FPLG</th> <th>eenheid</th> <th>aantal</th> <th>jaren</th> <th>normbedrag</th> <th>totaal</th> <th>kosten gemiddeld per jaar</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td colspan="7">Verpakket 1: opstellen gebiedsplannen</td> </tr> <tr> <td>Opstellen gebiedsplannen*</td> <td>stuk/s</td> <td>3</td> <td>1</td> <td>50.000</td> <td>450.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal verpakket 1</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>450.000</td> <td>450.000</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Verpakket 2: implementatie maatregelen gebiedsplannen</td> </tr> <tr> <td>Implementatie maatregelen gebiedsplannen*</td> <td>stuk/s</td> <td>3</td> <td>3</td> <td>400.000</td> <td>3.800.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal verpakket 2</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>3.800.000</td> <td>1.266.667</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Verpakket 3: waterpiloten en projecten</td> </tr> <tr> <td>3.a. pilots en experimenten (reële vasthouders)</td> <td>deelnemende agrarier*</td> <td>30</td> <td>4</td> <td>30.000</td> <td>2.700.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>3.b. pilots en experimenten (watersconserving)</td> <td>projecten**</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>500.000</td> <td>2.000.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal verpakket 3</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>4.700.000</td> <td>1.175.000</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Verpakket 4: generieke aanpak</td> </tr> <tr> <td>Generieke aanpak: openstellingen duurzame landbouw - water/KRW</td> <td>verwachte aanvragen*</td> <td>290</td> <td>4</td> <td>20.000</td> <td>5.800.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Generieke aanpak: opstelling kleinschalige investeringen landbouw - water/KRW</td> <td>verwachte aanvragen**</td> <td>280</td> <td>4</td> <td>2.500</td> <td>700.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Generieke aanpak: uitvoeringkosten subsidiebureau</td> <td>stuk/s</td> <td>1</td> <td>4</td> <td>750.000</td> <td>750.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal verpakket 4</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>7.250.000</td> <td>1.812.500</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Verpakket 5: beheer en inrichting</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Alleen kosten betaalde maatregelen. Kosten behelven zijn opgenomen in maatregelenpakket natuur.</td> </tr> <tr> <td>Totaal verpakket 5</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>-</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Verpakket 6: Kennisontwikkeling, afstemming en integratie</td> </tr> <tr> <td>6.1 Kennisontwikkeling, afstemming en integratie</td> <td>projectkosten, stuk/s</td> <td>1</td> <td>4</td> <td>4.100.000</td> <td>4.100.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6.2 Kosten aanvullend onderzoek</td> <td>projectkosten, onderzoek</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>100.000</td> <td>400.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6.3 Kosten stimulerende kennisontwikkeltrajecten</td> <td>trajecten/afstemmingsverbanden</td> <td>5</td> <td>4</td> <td>500.000</td> <td>2.000.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>6.4 Monitoringkosten</td> <td>projecten</td> <td>4</td> <td>4</td> <td>500.000</td> <td>2.000.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal maatregel 6</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>3.000.000</td> <td>3.000.000</td> </tr> <tr> <td colspan="7">Verpakket 7: Aanpak eutrofe banen en microverontreinigingen</td> </tr> <tr> <td>7.1 Aanpak van RV/ZI's microverontreinigingen en nutriënten (verdergaand dan de verzuim)</td> <td>totaal*</td> <td>1</td> <td>3</td> <td>7.800.000</td> <td>7.800.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>7.2 verdueren eutrofe banen en baarsoedersproeien</td> <td>totaal*</td> <td>1</td> <td>3</td> <td>9.400.000</td> <td>9.400.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal maatregel 7</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>16.000.000</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Totaal KRW-water</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td>41.000.000</td> <td>10.250.000</td> </tr> </tbody> </table> <p>Zie bijlage II voor de excel met een uitgebreide uitwerking en een kostenraming in de vorm van PxO-systematiek.</p> <p>Voorziene baten in de vorm van doorverkoop verworven kosten zijn niet aan de orde. Een risicoreservering voor onvoorziene kosten is niet aan de orde omdat het gaat om diverse stimuleringsregeling waar een plafondbedrag in kan worden gehanteerd.</p> <p>Voor een deel gaat het wel om structurele vergoedingen binnen het ANLb. Deze kosten zijn niet binnen dit maatregelenpakket opgenomen maar vindt u in het maatregelenpakket natuur (boerenlandnatuur).</p>	Maatregelen KRW-water in het kader van het FPLG	eenheid	aantal	jaren	normbedrag	totaal	kosten gemiddeld per jaar	Verpakket 1: opstellen gebiedsplannen							Opstellen gebiedsplannen*	stuk/s	3	1	50.000	450.000		Totaal verpakket 1					450.000	450.000	Verpakket 2: implementatie maatregelen gebiedsplannen							Implementatie maatregelen gebiedsplannen*	stuk/s	3	3	400.000	3.800.000		Totaal verpakket 2					3.800.000	1.266.667	Verpakket 3: waterpiloten en projecten							3.a. pilots en experimenten (reële vasthouders)	deelnemende agrarier*	30	4	30.000	2.700.000		3.b. pilots en experimenten (watersconserving)	projecten**	4	4	500.000	2.000.000		Totaal verpakket 3					4.700.000	1.175.000	Verpakket 4: generieke aanpak							Generieke aanpak: openstellingen duurzame landbouw - water/KRW	verwachte aanvragen*	290	4	20.000	5.800.000		Generieke aanpak: opstelling kleinschalige investeringen landbouw - water/KRW	verwachte aanvragen**	280	4	2.500	700.000		Generieke aanpak: uitvoeringkosten subsidiebureau	stuk/s	1	4	750.000	750.000		Totaal verpakket 4					7.250.000	1.812.500	Verpakket 5: beheer en inrichting							Alleen kosten betaalde maatregelen. Kosten behelven zijn opgenomen in maatregelenpakket natuur.							Totaal verpakket 5						-	Verpakket 6: Kennisontwikkeling, afstemming en integratie							6.1 Kennisontwikkeling, afstemming en integratie	projectkosten, stuk/s	1	4	4.100.000	4.100.000		6.2 Kosten aanvullend onderzoek	projectkosten, onderzoek	4	4	100.000	400.000		6.3 Kosten stimulerende kennisontwikkeltrajecten	trajecten/afstemmingsverbanden	5	4	500.000	2.000.000		6.4 Monitoringkosten	projecten	4	4	500.000	2.000.000		Totaal maatregel 6					3.000.000	3.000.000	Verpakket 7: Aanpak eutrofe banen en microverontreinigingen							7.1 Aanpak van RV/ZI's microverontreinigingen en nutriënten (verdergaand dan de verzuim)	totaal*	1	3	7.800.000	7.800.000		7.2 verdueren eutrofe banen en baarsoedersproeien	totaal*	1	3	9.400.000	9.400.000		Totaal maatregel 7					16.000.000		Totaal KRW-water					41.000.000	10.250.000
Maatregelen KRW-water in het kader van het FPLG	eenheid	aantal	jaren	normbedrag	totaal	kosten gemiddeld per jaar																																																																																																																																																																																																													
Verpakket 1: opstellen gebiedsplannen																																																																																																																																																																																																																			
Opstellen gebiedsplannen*	stuk/s	3	1	50.000	450.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal verpakket 1					450.000	450.000																																																																																																																																																																																																													
Verpakket 2: implementatie maatregelen gebiedsplannen																																																																																																																																																																																																																			
Implementatie maatregelen gebiedsplannen*	stuk/s	3	3	400.000	3.800.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal verpakket 2					3.800.000	1.266.667																																																																																																																																																																																																													
Verpakket 3: waterpiloten en projecten																																																																																																																																																																																																																			
3.a. pilots en experimenten (reële vasthouders)	deelnemende agrarier*	30	4	30.000	2.700.000																																																																																																																																																																																																														
3.b. pilots en experimenten (watersconserving)	projecten**	4	4	500.000	2.000.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal verpakket 3					4.700.000	1.175.000																																																																																																																																																																																																													
Verpakket 4: generieke aanpak																																																																																																																																																																																																																			
Generieke aanpak: openstellingen duurzame landbouw - water/KRW	verwachte aanvragen*	290	4	20.000	5.800.000																																																																																																																																																																																																														
Generieke aanpak: opstelling kleinschalige investeringen landbouw - water/KRW	verwachte aanvragen**	280	4	2.500	700.000																																																																																																																																																																																																														
Generieke aanpak: uitvoeringkosten subsidiebureau	stuk/s	1	4	750.000	750.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal verpakket 4					7.250.000	1.812.500																																																																																																																																																																																																													
Verpakket 5: beheer en inrichting																																																																																																																																																																																																																			
Alleen kosten betaalde maatregelen. Kosten behelven zijn opgenomen in maatregelenpakket natuur.																																																																																																																																																																																																																			
Totaal verpakket 5						-																																																																																																																																																																																																													
Verpakket 6: Kennisontwikkeling, afstemming en integratie																																																																																																																																																																																																																			
6.1 Kennisontwikkeling, afstemming en integratie	projectkosten, stuk/s	1	4	4.100.000	4.100.000																																																																																																																																																																																																														
6.2 Kosten aanvullend onderzoek	projectkosten, onderzoek	4	4	100.000	400.000																																																																																																																																																																																																														
6.3 Kosten stimulerende kennisontwikkeltrajecten	trajecten/afstemmingsverbanden	5	4	500.000	2.000.000																																																																																																																																																																																																														
6.4 Monitoringkosten	projecten	4	4	500.000	2.000.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal maatregel 6					3.000.000	3.000.000																																																																																																																																																																																																													
Verpakket 7: Aanpak eutrofe banen en microverontreinigingen																																																																																																																																																																																																																			
7.1 Aanpak van RV/ZI's microverontreinigingen en nutriënten (verdergaand dan de verzuim)	totaal*	1	3	7.800.000	7.800.000																																																																																																																																																																																																														
7.2 verdueren eutrofe banen en baarsoedersproeien	totaal*	1	3	9.400.000	9.400.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal maatregel 7					16.000.000																																																																																																																																																																																																														
Totaal KRW-water					41.000.000	10.250.000																																																																																																																																																																																																													
Dekkingsvoorstel	<p>Er wordt een bijdrage gevraagd vanuit het transitiefonds van EUR 41 mln.</p> <p>Overige bronnen van derden betreffen: EUR 11,3 mln (Europa, GLB) (reeds vastgelegd) EUR 1,45 mln derde partijen KRW (reeds vastgelegd) EUR (1,3? Mln) Deltaprogramma Zoetwater. Daarnaast wordt er al ca. 40 mln (provincie en Wetterskip) aan eigen middelen geïnvesteerd in KRW-maatregelen en overige watermaatregelen.</p>																																																																																																																																																																																																																		

Verhouding tot indicatief budget voor realisatie van het gehele gebiedsprogramma (totaal maatregelpakketten)	De gevraagde bijdrage betreft 0,91% van het totale indicatieve budget voor het gebiedsprogramma FPLG..
Risico's en beheersmaatregelen	<p>Risico 1. De verantwoordelijkheid voor delen van het maatregelpakket wordt overgelaten aan derde partijen.</p> <p>Beheersmaatregel 1.1. Inrichting ambtelijk regieteam en bestuurlijke stuurgroep.</p> <p>Beheersmaatregel 1.2. Jaarlijkse evaluatie</p> <p>Beheersmaatregel 1.3. Verdeling van financiële middelen over meerdere partijen.</p> <p>Risico 2. Uitvoeringscapaciteit.</p> <p>Beheersmaatregel 2.1. Zoveel mogelijk gebruik maken van bestaande instrumenten.</p> <p>Beheersmaatregel 2.2. Verdeling van uitvoering over meerdere partijen.</p> <p>Risico 3. Niet de juiste maatregelen worden genomen.</p> <p>Beheersmaatregel 3.1. Inrichten overlegstructuur t.b.v. kennisuitwisseling.</p>

Aanpak met planning en mijlpalen

Planning met mijlpalen en afronding	<p>Zie ook plan van aanpak bijlage.</p> <p>Samenwerkingsovereenkomst Q3-4 2023</p> <p>1^e Evaluatie Q4 2024</p> <p>2^e evaluatie Q4 2025</p> <p>Uitvoering maatregelen start 2023 (begin 1^e openstelling), einde Q4 2027 (2 jaar na laatste openstelling).</p> <p>Er is geen sprake van vergunningverlening of overige wettelijke procedures. Wel worden openstellingsbesluiten juridisch getoetst op bijvoorbeeld de staatssteunprocedures. We maken daarbij gebruik van bestaand instrumentarium.</p>
Gesteld staan voor realisatie	<p>Verantwoordelijkheid voor de uitvoering is verdeeld onder Wetterskip en Provincie. We maken daarbij gebruik van bestaand instrumentarium en ophogen van subsidieplafonds van al geplande regelingen.</p> <p>Daarbij geldt wel dat er sprake is van een verwachte geringe aanvullende capaciteitsvraag en benodigde organisatie. Hiervoor is een bedrag in de kostenraming opgenomen.</p>

Bijlage I. Plan van aanpak (werkpakket 1 t/m 5)

1. Inleiding

Het Frysk Programma Landelijk gebied geeft invulling aan de diverse doelstellingen voor natuur, water en klimaat in de provincie Fryslân. Onderdeel van deze doelstellingen zijn de doelen voor de Kaderrichtlijn Water. De doelen voor de KRW zijn onder te verdelen in:

- Ecologische doelen voor oppervlaktewater (vis, macrofauna, waterplanten en algen en de ondersteunende parameters zoals nutriënten);
- Chemische doelen voor oppervlaktewater, waaronder voor gewasbeschermingsmiddelen;
- Doelen voor de grondwaterkwaliteit, waaronder nitraat (nitraatrichtlijn);
- De kwantitatieve status voor grondwater, waaronder de Natura2000-gebieden.

De maatregelen die nodig zijn om deze doelen te behalen zijn vastgelegd in de KRW-nota's van Wetterskip Fryslân en Provincie Fryslân. Daarbij is de aanpak van de gebiedsspecifieke verdrogingsproblematiek ondergebracht in de Natura2000-beheerplannen (geen onderdeel van dit versnellingspakket). Daarnaast is de verwachting dat het rijk ook een inspanning op het vlak van nutriënten en bepaalde chemische verontreinigingen (waaronder gewasbeschermingsmiddelen) levert. Dit laatste punt is wel onderdeel van de versnellingsaanpak.

Voor de aanpak van de verdrogingsproblematiek is ook de kamerbrief 'water en bodem sturend' van belang. Een meer integrale en sturende benadering van water en bodem in de biedt kansen om de hydrologische systeemwerking te verbeteren waarmee verdroging wordt tegengegaan en de klimaatbestendigheid van het systeem verbeterd. Het gaat daarbij om de verbetering van de Friese systeemwerking, waar in de Natura2000-aanpak wordt geconcentreerd op de directe omgeving van de natuurgebieden.

In Fryslân is de WaBoS-brief vertaald in de ontwerpvisie 'Fryslân Klimaatbestendig 2050+'. Deze heeft 7 speerpunten:

1. Waterveiligheid: voldoende ruimte reserveren voor de primaire keringen en werken aan meerlaagsveiligheid.
2. Waterberging vergroten in de watergangen en verzilting beperken.
3. Water vasthouden in de zandgebieden. Vergroten van de zoetwatervoorraad.
4. Zoetwaterbel op de Waddeneilanden versterken.
5. Zoetwaterlenzen vergroten in de gebieden met risico op verzilting.
6. Tegengaan van bodemdaling in het veengebied.
7. Versterking van het beekdalsysteem op de hogere zandgronden.

Deze speerpunten gelden voor de periode tot 2050 en verder. In de aanpak voor de versnelling 2024-2025 zetten we voorsnog in op 'water vasthouden zandgebieden, vergroten zoetwatervoorraad' 'zoetwaterwaterlenzen vergroten in de gebieden met risico op verzilting' en 'zoetwaterbel op de Waddeneilanden versterken'.

Het Frysk programma landelijk gebied biedt de mogelijkheid de verschillende doelen voor water (en natuur en klimaat) integraal te bedienen. Dit plan van aanpak schetst de aanpak op hoofdlijnen.

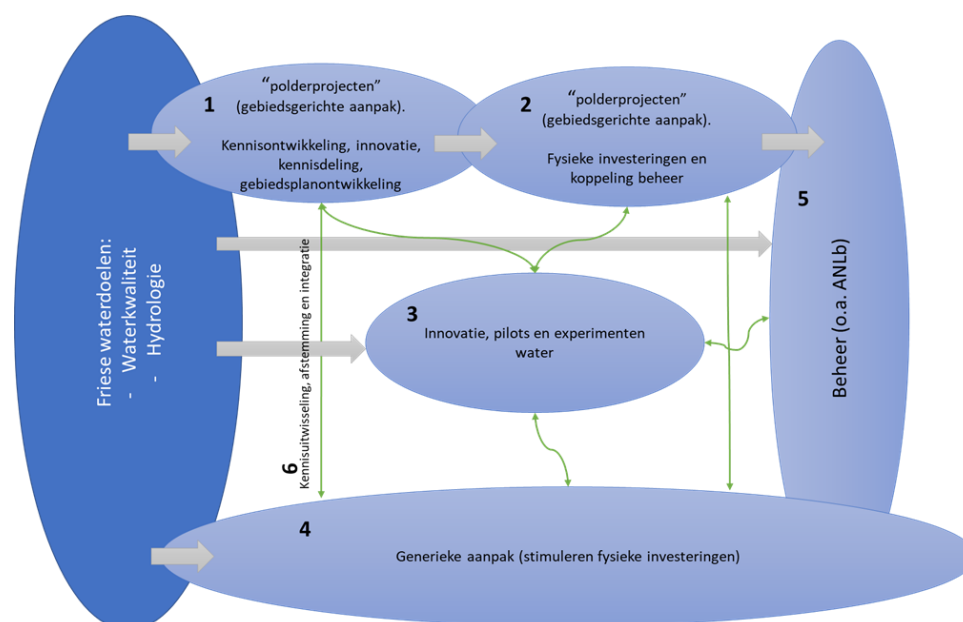
2. Doelen

1. **Terugdringen van de nutriëntenbelasting op grond- en oppervlaktewater.** Uit doorrekening van de WuR (Scenariostudie naar doelen en doelrealisatie in het kader van het Nationaal Programma Landelijk Gebied, januari 2023) blijkt dat de reductie-opgave voor nutriënten in grond- en oppervlaktewater met de bestaande wettelijke maatregelen en enkele doorgerekende generieke maatregelen al voor een groot deel, maar niet volledig wordt opgelost. Er is een aanvullende inspanning nodig. In Fryslân is al een pakket bovenwettelijke maatregelen voorgenomen (randenbeheer vanuit het ANLb en samenwerking in het DAW. Inzet op perceel- en erfemissies). De aanpak van dit pakket kan worden versterkt. Een aandachtspunt in de aanpak is het benodigde structurele karakter. Maatregelen om de nutriëntenbelasting vanuit de landbouwsector op grond- en oppervlaktewater te verminderen moeten over het algemeen langere tijd worden vastgehouden om tot optimale effecten te komen.
2. **Terugdringen van de emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar grond- en oppervlaktewater.** In grond- en oppervlaktewater meten we overschrijdingen van gewasbeschermingsmiddelen en overige biociden. Een deel van deze stoffen zijn genormeerd onder de KRW. Daarnaast zijn er stoffen die vanuit andere milieuwetgeving zijn genormeerd, die niet rechtstreeks worden getoetst onder de KRW, maar wel doordat ze effect hebben op de ecologische parameters. In Fryslân is al een pakket bovenwettelijke maatregelen voorgenomen (deels vanuit de KRW, en deels vanuit de aanpak op basis van het initiatiefvoorstel gewasbeschermingsmiddelen en overige biociden). Voor doelbereik voorzien we dat een versterking nodig is.
3. **Versterken bodemvitaliteit.** Een gezonde bodem draagt bij aan de reductie van de nutriëntenuitspoeling naar grond- en oppervlaktewater. Daarnaast bevordert het de sponswerking van de ondergrond, waardoor water beter wordt vastgehouden (gaat verdroging en wateroverlast tegen). Een vitalere bodem draagt ook bij aan biodiversiteit. In Fryslân werken we al aan vitale bodems, onder andere als onderdeel van het KRW-maatregelenpakket. De aanpak is echter nog kleinschalig.
4. **Water vasthouden en conserveren (zand en klei).** Dit is van belang voor het tegengaan van verdroging in de natura2000-gebieden en het afremmen van de verzilting in het kleigebied. Ook draagt het bij aan de optimalisatie van de hydrologische omstandigheden in de beekdalen. Het huidige hydromorfologische functioneren van de beeksystemen is nog niet voldoende om de KRW-doelen te behalen. Het inzetten op water vasthouden en conserveren maakt dat zowel de natuurgebieden als de landbouwgronden minder kwetsbaar worden voor droogte en tekorten aan zoet water. In Fryslân werken we al aan het stimuleren van water vasthouden en conserveren. Daarvoor is onder andere de regeling vanuit het deltaplan zoetwater ingericht. Middels het project 'FRESHM' werken we aan de kartering van de verzilting in de kleischil. De aanpak kan worden versterkt.
5. **Natuurvriendelijker inrichten en beheren.** Het watersysteem is nog niet optimaal ingericht en wordt nog niet optimaal onderhouden om de ecologische waterkwaliteit op orde te brengen. Binnen de eisen die functies zoals waterveiligheid, watersysteem functioneren en landbouw aan het watersysteem stellen is nog verbetering mogelijk. Denk bijvoorbeeld aan ecologisch slootschonen, het tegengaan van oeverafkalving, verwijderen van nutriëntenrijke bagger, het zuiveren van inlaatwater (helofytenfilters of andere technieken).

3. Aanpak op hoofdlijnen

De onderstaande afbeelding geeft een overzicht van de aanpak zoals we die voor ogen hebben voor het spoor KRW/water-landbouw. Dit betreffen bestaande afspraken en regelingen. We voorzien een versterking en versnelling van deze aanpak, en daarnaast het beter integreren van de doelen en het beter afstemmen van kennisontwikkeling/innovatie, beheer en investeringen. De 6 werkpakketten die in de afbeelding te zien zijn, zijn uitgewerkt in het volgende hoofdstuk. In de tekst onder de afbeelding geven we een toelichting op de samenhang.

Naast deze aanpak voor het spoor KRW/water-landbouw, staat de overkoepelende aanpak van KRW en waterbeheer door Wetterskip en provincie zoals vastgelegd in de stroomgebiedbeheerplannen. Voor de KRW betekent dit bijvoorbeeld de natuurvriendelijke inrichting van watersystemen en de aanpak van bronnen die geen directe relatie hebben met de landbouwsector (o.a. huishoudens en afvalwater, industriële lozingen, etc).

Onderdeel van de bestaande maatregelenprogramma's zijn bovenwettelijke maatregelen waarmee agrariërs worden gestimuleerd hun bedrijf te verduurzamen (water en waterkwaliteit). Dat is naast de wettelijke, landelijke en Europese sporen zoals de maatregelen vanuit het 7^e NAP en de ecoregeling van het GLB-NSP.

Met deze maatregelen wordt een verdere stap richting verduurzaming gezet, boven op de basiskwaliteit die al vanuit de landelijke en Europese maatregelen wordt nagestreefd. Op hoofdlijnen valt de aanpak uiteen in 3 sporen: 1) kennisontwikkeling, innovatie en kennisdeling; 2) fysieke investeringen en 3) beheer. In Fryslân werken we aan een betere integratie van deze thema's. Het ideaalbeeld is dat kennisontwikkeling zich vertaalt naar fysieke investeringen en natuurvriendelijk beheer, en dat de investeringen goed aansluiten op beheermaatregelen waar nodig. Op dit moment werken we aan een vernieuwing van onze samenwerking met de landbouwsector, waarbij de integratie van de sporen een belangrijk thema is.

Voor de aanpak in Fryslân voorzien we een aanpak in 6 onderdelen.

- 1. Opstellen gebiedsplannen (“polderprojecten”).** Het eerste betreft het opstellen van gebiedsplannen, de “polderprojecten’ voor 6-7 gebieden binnen Friesland. In dit plan worden de doelen voor deze gebieden integraal bediend. Deze polderprojecten worden uitgevoerd onder de vlag van het DAW. Het DAW is een initiatief van LTO Nederland en zij voeren daarmee ook de regie op deze projecten. Als provincie werken we hieraan mee (kennis, facilitering en financiering). De planontwikkeling in deze gebieden leidt uiteindelijk tot een set aan maatregelen (het ‘hoe’). Naast de gebiedsplannen onder vlag van het DAW kan de KRW/water ook worden meegenomen in de lopende gebiedsprocessen die vanuit andere opgaven zijn opgestart.
- 2. Maatregelen gebiedsplannen (“polderprojecten”).** Het tweede werkpakket betreft de uitwerking van de polderprojecten in concrete maatregelen. Ook deze projecten worden uitgevoerd onder vlag van het DAW. De provincie draagt bij in de vorm van kennis, facilitering en financiering (regelingen).
- 3. Waterpilots & projecten.** Naast de polderprojecten onder het DAW (onder regie van LTO) kennen we als provincie en Wetterskip ook andere regelingen en projecten waarmee we waterdoelen realiseren. In deze projecten werken we samen met diverse (agrarische en andere) partners.
- 4. Generieke aanpak.** De generieke aanpak (heel Fryslân) kent regelingen waarmee we duurzaam waterbeheer stimuleren. Dat gaat bijvoorbeeld om bijdragen voor apparatuur voor duurzame grondbewerking of mechanische onkruidverwerking.
- 5. Beheer.** (onder andere agrarisch natuurbeheer). In de bestaande maatregelenpakketten zijn hier watermaatregelen opgenomen zoals randenbeheer (aanvullend op de wettelijke verplichtingen), ecologisch slootschonen en diverse watermaatregelen. Deze beheerpakketten worden ontwikkeld en geïmplementeerd in samenwerking met de agrarische collectieven.
- 6. Kennisontwikkeling, afstemming en integratie.** Het is van belang dat er uitwisseling is tussen de verschillende sporen, zodat gebieden integraal worden bediend, beheer en investeringen op elkaar worden afgestemd, ontwikkelde kennis in projecten kan worden ingezet voor regelingen waarmee de goede investeringen worden gedaan. Onderdeel van deze aanpak is een gedetailleerdere bronnenanalyse per deelgebied met analyse van de meest effectieve maatregelen en waar nodig aanvullende metingen en monitoring om deze analyses te ondersteunen. Kennisvragen hiervoor zijn bijvoorbeeld de verdeling tussen erf- en percelemissies en de verspreidingsroutes van percelen naar grond- en oppervlaktewater. Hierbij wordt teruggekoppeld aan de kennis- en innovatie-agenda. Ook zijn er kennisontwikkelingsprojecten, welke deels onder de vlag van het DAW worden uitgevoerd. Denk bijvoorbeeld aan projecten als BodemAPK, vruchtbare kringloop Noord-Nederland of percelemissie in de hand (dit betreffen lopende / recent uitgevoerde projecten onder DAW).

“Polderprojecten”

Vanuit het deltaplan agrarisch waterbeheer (DAW) werken provincie, wetterskip en LTO-Noord samen aan de verbetering van waterkwaliteit door middel van projecten binnen en buiten het GLB-NSP. Voor de periode 2023-2027 hebben we daarvoor ca. 5,7 mln uitgetrokken, waarvan ongeveer de helft bestaat uit provinciale cofinanciering (alleen voor de KRW-doelen). Daarnaast wordt vanuit de provinciale strategie voor het GLB-NSP budget gereserveerd voor waterdoelen, waarbij cofinanciering beschikbaar wordt gesteld door Wetterskip en Provincie. Los van het GLB-NSP wordt er door provincie en Wetterskip een regeling ingericht waarmee water vasthouden op de hogere zandgronden wordt gestimuleerd (xx euro).

Vanuit het DAW is een gebiedsaanpak agrarisch waterbeheer opgesteld. In dit plan zijn de Friese doelen voor waterkwaliteit en water vertaald naar gebiedsspecifieke doelen. In de komende periode willen we aan de slag in specifieke gebieden (‘polderprojecten’) om de doelen gebiedsspecifiek uit te

werken en in samenwerking met de gebieden een uitvoeringsprogramma op te stellen. Hiervoor zijn 8 gebieden geselecteerd waar grote opgaven liggen en waar al initiatieven bestaan. Voor de uitvoering van het uitvoeringsprogramma willen we gebruik maken van de 'gebiedsmaatregel' in het GLB-NSP, waarbij boeren een deel van de kosten van de bovenwettelijke maatregelen voor investeringen en beheer vergoed krijgen.

De kennis die zich in deze projecten ontwikkeld benutten we ook voor bijsturing in de generieke aanpak voor de Friese doelen en de beheermaatregelen.

Vanuit het FPLG willen we vragen om een versterking van de aanpak. We zien in de huidige situatie dat er veel animo is voor de verschillende regelingen en het beschikbare budget over het algemeen limiterend voor de voortgang. Zelf werken we aan een versterking van de aanpak door in onze samenwerking nadrukkelijk te kijken naar een verbreding van de betrokken partijen; voor voortgang is het nodig dat we een breed bereik hebben met de regelingen en dat de brede vertegenwoordiging van de agrarische sector en de overheden zich gezamenlijk committeren aan de verduurzamingsdoelstellingen. Ook werken we aan een integratie van de thema's waterkwaliteit en waterkwantiteit zodat de waterdoelen in de polderaanpak integraal bediend worden.

Generieke aanpak

Met alleen de 8 polderprojecten zijn we er nog niet; er is een verduurzaming van de gehele sector nodig. Daarom werken we naast de gebiedsgerichte aanpak aan stimuleringsregelingen die de gehele sector bereiken. Binnen de GLB-NSP systematiek wordt een vergoeding van maximaal 40% toegekend voor investeringen in verduurzaming. Ook vanuit de generieke aanpak vragen we om een versterking vanuit het FPLG. Onze ervaringen met de regelingen van de afgelopen jaren laat zien dat het animo voor deelname veel groter is dan de beschikbare budgetten. Zelf werken we hiernaast ook aan de toegankelijkheid van de regelingen. We zien dat we vanwege de hoge uitvoeringskosten van de regelingen de drempelbedragen van de subsidies zo hoog zijn dat de kleinere en middenbedrijven minder worden bereikt met de regelingen.

De maatregelen in de GLB-NSP maatregel fysieke investeringen zijn op dit moment vooral gericht op waterkwaliteit (KRW). We zien hier ook graag een verbreding op de doelen vanuit Fryslân klimaatbestendig 2050+. Vooral de maatregelen: vergroten van de waterberging, water vasthouden en peilverhogingen, versterking van de zoetwaterlenzen en bestrijden van de verdroging.

Beheer (ANLb)

Randenbeheer is, naast de al verplichte bufferstroken, een belangrijke maatregel om de waterkwaliteit te verbeteren. In de huidige GLB-NSP periode heeft de provincie Fryslân hier 8,64 mln voor uitgetrokken (cofinanciering en EU-bijdrage) waarmee we minimaal 3000 km randenbeheer willen realiseren (eenzijdig van de watergang gerekend). In de voorgaande periode was dit nog 500 km. Naast het randenbeheer werken we aan een aantal aanvullende beheerpakketten op klimaat-water, zoals bodemverbetering, natuurvriendelijke oevers, ecologisch slootschonen en waterpeilverhogingen. Voor deze maatregelen is in Fryslân ca. 1 mln. beschikbaar.

Voor een deel van de beheermaatregelen geldt dat er een verbetering van de verbinding tussen investeringen en beheer mogelijk is; hier werken we momenteel aan. Daarnaast is een versterking nodig van de maatregelen in beheer; hier is een veel grotere slag mogelijk dan we momenteel kunnen maken op basis van de beschikbare budgetten. Voor bijvoorbeeld randenbeheer zien we dat het animo onder de agrarische bedrijven veel hoger is dan wij op dit moment kunnen realiseren.

Verdere aandachtspunten zijn:

- De termijnen van beheercontracten in relatie tot de effecten en de zekerheid voor agrarische ondernemers. Voor een verbetering van de waterkwaliteit is het nodig dat maatregelen langdurig worden vastgehouden. Zo ontstaat de benodigde duurzame verbetering van het ecosysteem. Daarnaast is het ook voor de agrarische ondernemers van belang of zij met zekerheid hun bedrijfsmodel kunnen inrichten op de verweving van natuur- en landschapsbeheer binnen hun bedrijf.
- De verhouding tussen eenmalige en structurele budgetten. Wanneer eenmalig de ANLb-budgetten flink worden opgehoogd maar geen structurele afspraken worden gemaakt, dreigt de situatie te ontstaan dat provincie Fryslân na afloop van de eenmalige impuls de lasten van structureel beheer niet kan dragen, met als gevolg een achteruitgang.

4. Werkpakketten

Werkpakket	Trekker	Huidige inspanning Friese partijen (bedragen in mln. euro)	Gewenste versterking (bedragen in mln. euro)
1. Opstellen gebiedsplannen	LTO onder vlag DAW	2,85 cofinanciering en 2,85 aanvullende financiering uit GLB.	0,45 mln. aanvulling opstellen gebiedsplannen.
2. Maatregelen gebiedsplannen	LTO onder vlag DAW	Samenwerking KRW-landbouw. 0,5 voor projectontwikkeling en ondersteuning.	3,6 mln. uitwerking maatregelen gebiedsplannen.
3. Waterpilots & projecten	Wetterskip en provincie Fryslân	1,0 mln. regeling water vasthouden hogere zandgronden 0,7 mln. aanpak gewasbeschermingsmiddelen en overige biociden.	2,7 mln. water vasthouden hogere zandgronden 2,0 mln. pilots waterconservering overige projecten
4. Generieke aanpak	Provincie Fryslân (investeringen) LTO-Noord (kennisontwikkeling & innovatie)	2,85 cofinanciering en 2,85 aanvullende financiering uit GLB (ook werkpakket 1 en 2).	7,25 mln. voor regelingen op basis GLB-NSP instrumentarium. Inzet op verschillende regelingen (kleine en grotere subsidiebedragen).

5. Beheer en inrichting	Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân en agrarische collectieven	2,85 cofinanciering KRW-ANLb + 5,79 GLB. Ca 0,9 mln watermaatregelen ANLb cofinanciering + GLB Huidige inzet inrichtingsmaatregelen oppervlaktewater totale inzet 30,2 (verdeeld over Wetterskip en Provincie). Grondwatermaatregelen 0,3 (provincie en drinkwaterbedrijven).	De extra invulling voor KRW-water maatregelen onder het ANLb is opgenomen in het maatregelenpakket natuur.
6. Kennisontwikkeling, afstemming en integratie	Provincie en Wetterskip Fryslân	Alleen personele inzet.	Personele inzet, onderzoek en organisatie. 9,0 mln.
7. Aanpak eutrofe bagger en microverontreiniging en	Provincie en Wetterskip Fryslân		16,0 mln.